

МИНИСТЕРСТВО
НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР
ПО ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ
И АНАЛИЗИ

ОТЧЕТ
ЗА ИЗВЪРШЕНА
ДЕЙНОСТ
ПО НАЦИОНАЛНАТА
ПРОГРАМА ЗА
ПРЕВЕНЦИЯ НА ХНБ
ПРЕЗ 2022 г.

София, 2022

ОСНОВНИ НАСОКИ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА
2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ:
 - Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата;
 - Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти;
 - Включване на структури от здравната система, обществени структури и общности в дейности по програмата;
 - Законодателство.
3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ
4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА
5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА
6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

1. УПРАВЛЕНИЕ И КООРДИНИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

Във връзка с управлението и координирането на дейностите по Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (НППХНБ) 2021-2025 година, през отчетния период *са проведени*:

- *Национална среща* на регионалните координатори на НППХНБ (13-14 октомври), експерти от МЗ и НЦОЗА за отчет на дейността по Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести през 2021 г., с представяне на добри практики при реализирането на дейностите по места от определени РЗИ, както и с успешни практики и мерки в глобален мащаб за ограничаване на факторите на риска за здравето на населението.

- *Национална среща по реформулиране на храни и обучителен семинар* за повишаване на капацитета на специалистите от РЗИ по „Здравословно хранене на децата и учениците“, воден от хабилитирани обучители от НЦОЗА с присъствието на представители на МЗ. Семинарът включва: практическо обучение за работа с нов софтуер за оценка на хранителен прием на индивидуално и групово ниво; представяне на обобщена информация от всяка РЗИ за проблемите, свързани с осигуряване храненето на децата със специфични хранителни нужди в организирани детски колективи, което да очертае тежестта на проблема и да се определи необходимостта от бъдещи дейности за подобряване на хранене им;

- *Две работни срещи с представители на Министерство на здравеопазването (МЗ) и Националния център по обществено здраве и анализи (НЦОЗА)*, свързани с планираните през 2022 г. дейности по програмата и организацията и провеждането на ученическия конкурс „Посланици на здравето“.

- *Участие в работни срещи*, свързани с избора на Национален програмен съвет на Националната програма за превенция на ХНБ 2021-2025 г.

През годината са проведени и работни срещи на областните програмни съвети по текущи въпроси и дейности на програмата.

2. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ФАКТОРИТЕ НА РИСКА, ВОДЕЩИ ДО ХНБ

С отменяне на извънредната епидемиологична обстановка в страната и съответните здравни противоепидемични мерки, свързано с разпространението на COVID-19, реализирането на дейностите по Програмата следва нормалния си ход.

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението до 19 г. в дейности по Програмата

През 2022 година в страната са реализирани редица дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и млади хора до 19 години, насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба и злоупотреба на алкохол); биологичните фактори на риска за хронични незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътнотранспортен травматизъм и други.

Използвани са традиционните **образователни методи и форми на обучение:** курсове, семинари, беседи/лекции, дискусии, тренинги, видеопокази и видеоклипове, индивидуални обучения, изложби, тематични дни, конкурси и **начини на разпространение на здравна информация:** телевизионни (ТВ) и радиопредавания, публикации в пресата и интернет публикации, пресконференции, създаване и разпространение на здравно-образователни материали.

Ограничаване на тютюнопушенето

По инициатива на СЗО традиционно са отбелязани два световни здравни дни: 31 май – Световен ден без тютюнев дим под мотото за 2022 година „Тютюнът – заплаха за нашата околна среда“ и 17 ноември – Международен ден без тютюнопушене под мотото: „Тютюнопушене и последици за здравето!“.

На тези дни обществото се информира за рисковете от употребата на тютюневи и свързани с тях изделия, с тактиките и стратегиите на тютюневите компании, с това, което се прави за противодействие на тютюневата пандемия и какво хората по света могат да направят, за да заявят правото си на здраве и здравословен живот и да защитят бъдещите поколения. Призовава се всеки пушач да се опита да постави

началото на отказване от тютюнопушенето в името на собственото си здраве, както и здравето на близки и приятели, които присъстват в обкръжението му като пасивни пушачи. Събитията се провеждат по цял свят, като подчертават рисковете за здравето, свързани с употребата на тютюн и тютюневи изделия и се призовава за ефективна политика за намаляване на нивото на потребление.

Организиран и проведен в административните области са *регионални кампании*:

Информационни кампании, целящи повишаване на информираността и нивото на знания на хора от различни възрастови и целеви групи. Те включват: *здравни беседи и лекции* за вредата от тютюнопушенето: „Как тютюнът замърсява околната среда?“, „Тютюнопушенето – подценена зависимост“, „Тютюнът – враг на нашето здраве“, „Здравни аспекти на изделия, свързани с електронагреваеми тютюневи изделия и електронни цигари“, „Войната на заместителите – нагряваеми електронни устройства за пушене“, „Вейп“, „Наргиле и тютюнопушене“ и много др.; *дискусии* „Тютюнопушене или здраве – аз избирам!“ и „Пушенето и ти“; *интерактивни занимания* за групово упражняване на умения за критично мислене и повишаване на вниманието към рисковия фактор тютюнопушене с *демонстрации* на „пушещата кукла Сю“ и „пушещия робот“ за онагледяване на вредното влияние на тютюнопушенето върху белия дроб; интерактивна игра „За чиста околна среда“, *видеопозази* на филми и клипове: „Употреба на тютюневи изделия“, «Невидимият»; «Денят на Яна», „Всяка цигара ти вреди“, «Наргиле» и др.; *конкурси*: конкурс за рисунки „Шарен свят без дим“ с изложба, конкурс за изработка на разделител на книга „Тютюнът замърсява“, *инициативи* „Посади дърво за бъдеще“ и „THE END“, *дебати* „Дай шанс на здравето! Цигарите са вредни!“ и „Тютюнопушенето – най-безмилостният враг на човека“, *празници* „Азбука на здравето“ и „Ябълка срещу цигара“, *куклено шоу* „Мамо, татко, не пушете, здравето ми запазете!“, *иновативни дейности*: интердисциплинарен урок по български език и литература, география и химия на тема: Романът „Тютюн“. Интерпретация в ХХ век“ с дискусия на човешките взаимоотношения, географското месторазположение и здравните последици от употребата на тютюн. Някой от обученията се провеждаха в *онлайн среда*.

Проведени са **тематични дни** със събития и *акции* за разпространение на здравно-образователни материали (ЗОМ) в детски градини и училища; образователни акции на открито, включващи: изнесен мобилен кабинет за профилактика на белодробните заболявания; ателиета с интерактивни игри – сглобяване на пъзели и

завъртане на колелото на късмета по темите „Аз не пуша, защото...”, „Какво ще спечеля, ако не пуша”, рисуване върху балони и чадъри; разпространение на стикери, магнити и други материали; изложение на транспаранти с рисунки и послания (30 метрово послание) за ограничаване на тютюнопушенето и опазване на околната среда; инициатива „На хорото се хвани и към цигари не посягай ти“, „Тялото ти не е кошче за боклук – заслужаваш повече!“ с представление на рок-мюзикъл; интернет послания, базирани на принципа: „Стоп на тютюнопушенето!”, „Аз не пуша, не пуши и Ти – Предай нататък!“ и много други.

Сред учениците са реализирани *регионални образователни проекти* „Детско полицейско управление“ и „Кажки не на цигарите!“ с изготвяне на есета, стихотворения, рисунки, истории, мисли, създаване на здравно-информационни кътове. Утвърждаване на *извънкласни форми на здравно обучение*: клуб „Млад журналист“, клуб „Дебати“, младежки формирования към читалища с инициатива „Маратон на четенето“ и др.

На места в изнесен Кабинет за консултиране за отказ от тютюнопушене (ККОТ) в средни училища и професионални гимназии са проведени *скринингови кампании* с участието на млади хора. Специалисти на РЗИ измерват въглероден монооксид в издишан въздух и количеството на карбоксиемоглобин в кръвта на пасивни и активни пушачи с апарат (Smoker lyzer) и определят степента на никотинова зависимост.

Разпространени са информационни материали – брошури „Защо животните не пушат?“, „Нашето здраве в нашите ръце“, „Защо моето дете?“, книжка „Моля не пушете“, дипляни „Аз приех това предизвикателство“, „Вредата от употребата на наргиле и цигари“, „10 стъпки за отказване от тютюнопушене“, флаер „Тютюнопушенето е враг на здравето“, листовки „Как да откажем цигарите“, „Потърсете помощ! Стоп на тютюнопушенето“ и „Какво се случва, когато спрем да пушим?“, стикери „Кога, ако не сега“ и „Животът обича непушачите“, плакати и др.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 79 кампании с 52 масови прояви и 53 мероприятия за отбелязване на световни, международни, тематични дни и празници. Излъчени са: 26 ТВ- и 28-радио предавания, 334 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 80 материала в пресата, 138 – в интернет; изнесени са 581 лекции и беседи (с 13671 участници); 43 семинара (с 1048 участници), 152 тренинги (с 2492 участници), 121 дискусии (с 2826 участници), 427 индивидуални обучения и консултации. Няма проведени курсове на регионално ниво. Направени са 6 проучвания с 1113 участници. Разработени и отпечатани са 7 заглавия

на здравно-образователни материали, с тираж 2430 броя. Разпространени са 15195 броя материали (брошури, дигитали, стикери и др.)

(Таблица 1).

Таблица 1. Здравно-образователна дейност по факторите на риска за ХНБ сред население до 19 г. през 2022 г.

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	79		30		39		46	
2.	Световни/тематични дни	53		18		34		51	
	Медийни изяви:	52		23		28		30	
3.	ТВ предавания	26		5		17		28	
4.	Радиопредавания	28		8		14		27	
5.	Видеоклипове	10		7		3		11	
6.	Аудиоклипове	0		0		0		0	
7.	Публикации в пресата	80		36		57		71	
8.	Интернет публикации	138		58		92		126	
9.	Пресконференции	1		0		2		0	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	7	2430	1	100	10	310	9	3200
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	15195		9744		7518		50148	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	0	0	0	0	0	0	0	0
13.	Семинари	43	1048	14	428	2	95	47	1008
14.	Лекции/беседи	581	13671	363	8285	386	8701	497	11475
15.	Дискусии	121	2826	113	2727	96	2262	101	3040
16.	Тренинги	152	2492	93	2421	79	1587	125	2406
17.	Видеопозази	324	5797	227	4437	196	3649	290	4948
18.	Индивидуални	427	427	70	70	59	59	709	709

	обучения/консултации								
	Други дейности:								
19	Масови прояви	52	5712	38	3438	45	5535	37	4334
20	Проучвания	6	1113	6	1184	5	517	7	946

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Организиран и проведен е са **информационно-образователни кампании**: *Месец февруари – месец за борба с алкохола и Ваканционна кампания „Безопасна ваканция”* за повишаване информираността на населението, относно здравния риск от употребата и злоупотребата с алкохол, алкохолната зависимост и нейните здравни, социални и икономически последици и възможностите за справяне със ситуацията, водещи до злоупотреба с алкохол.

Кампаниите включват *лекции и беседи*: „Злоупотреба с алкохол“, „Алкохолът и тийнейджърите“, „Алкохол и въздействие върху човека“, „Употреба и злоупотреба с алкохол – вреди и последици“, „Ти избираш!“, „10 истини за алкохола“; *интерактивни занимания*: работа по групи, разрешаване на казуси, разиграване на ситуации и различни техники на взаимодействие с *демонстрации на алкоочила*, симулиращи алкохолно опиянение; провеждане на *онлайн семинари* на големи групи ученици; *дискусии* сред деца в неравностойно положение от Кризисен център за деца, жертви на насилие и Комплекс за социални услуги и *видеопрожекции* – „Алкохолът – разказ от другата страна на зависимостта“ и „Алкохолът зад волана“; *масови прояви* с хепънинг, състезателни игри, здравни дебати и дискусии за вредата от алкохола и съответните алтернативи на поведение – „Какво мога да правя в свободното си време“ и „Кои са любимите ми, но здравословни напитки“; забавни игри на открито, работилница за изработка на хвърчила с послания, прочит на приказката „Цар и пияница“, излъчване на *филмите* „42 градуса“, „Път без изход“, „Несъобразна скорост“ и „Екстази“; *регионален конкурс за рисунка* с послание "Кажи Не на употребата на тютюневи изделия и алкохол". Реализирани са *регионални проекти*: проект „Детско полицейско управление“ с обучения и изработване на информационни табла и кътове, проект „Разкази – от другата страна на зависимостта“ с обучения и видеопрожекции на късометражен филм, проект Панаир на здравето „Здравей, здраве!“ с *медийни кампании* по темата, включващи регионалните средства за масова информация.

Реализирани са и *кампании* със съвместни инициативи на РЗИ с Регионално управление на образованието, БЧК, Съюз на българските автомобилисти, Детска педагогическа стая, органите на МВР по повод *Европейския ден за пътна безопасност – 29 юни, Европейската седмица на мобилността 16-22 септември* и отбелязване на *Европейски ден без загинали на пътя – 21 септември, ежегодни инициативи на Европейската комисия за устойчива градска мобилност*, като на редица места са разпространени здравно-образователни материали по темата, проведени са *видеоуроци* „Колко е опасен алкохолът зад волана“ и *обучения*: „Влияние на алкохола върху пътнотранспортните произшествия“, „Вредата от алкохола“, „Шофиране в нетрезво състояние“ и издаване и разпространение на материал „Алкохолът е лош шофьор“.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 30 кампании, тематичните дни са отбелязани с 18 събития и 38 масови прояви с 3438 участници. Излъчени са: 5 ТВ и 8 радиопредавания, 234 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 36 материала в пресата, 58 – в интернет; изнесени са 363 лекции и беседи (с 8285 участници); проведени са 14 семинара (с 428 участници); 93 тренинга (с 2421 участници); 113 дискусии (с 2727 участници); 70 индивидуални консултации. Направени са 6 проучвания с 1184 участници. Разработени и отпечатани са 1 здравно-образователен материал, с тираж 100 бр. Разпространени са 9744 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери и др.) (Таблица 1).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Организирани са *традиционни кампании* за отбелязване на: *Европейски ден за борба със затлъстяването (19 май) и Световния ден за борба със затлъстяването (24 октомври), Седмица за борба със затлъстяването (м. ноември); Световен ден на прехраната и Европейски ден за здравословно готвене (17 октомври)*. В реализацията на тези проекти са включени **редица инициативи**: *кулинарно шоу*, с участието на родители за приготвяне на здравословни ястия, „Седмица на здравето“ – деца, родители и педагози под наслов „Здравето е нежно цвете“ се включиха в презентации, кулинарни работилници и щандове, ателиета по йога и пилатес, билкова лаборатория, ролеви игри; *състезание* за разработване на иновативно решение на тема: „Подобряване на начините за производство, преработване, консумиране и изхвърляне на храна в нашия град“, *кулинарна работилница* за ученици с професионално образование, *изработване* и *изложби* на плакати, постери, рисунки за правилен хранителен режим; *тематични дни* с „Фестивал на витамините“, празник „Есенен

базар“ и „Празник за нашето здраве“ с *викторина* „Здравословното хранене – начин на живот!“, дискусии и беседи, открит урок на тема „Плодове и зеленчуци за здраве.

За най-малките са проведени *здравни празници* на тема „Аз знам, какво да ям!“ и „Хранене, спорт, здраве!“ с приготвяне от децата на здравословни сандвичи и храни от сушени и пресни плодове и зеленчуци; *интерактивни занимания* на открито с обучения за здравословно хранене и грижа за детските зъбки; забавни образователни игри „Познай храната!“ и „Ключът към здравословното хранене“ с пластелинно моделиране на полезни храни и сглобяване на хранителната пирамида, създаване на *книжка* „Здравословно с мен и с мама“ с рецепти за здравословно хранене, *конкурс* за „здравословен сандвич“ и „здравословна рецепта“ „Вкусна есен“ и много други.

Разработени и реализирани са два *регионални проекта*: *проект* „Здравословно хранене и превенция на наднорменото тегло и затлъстяването“ за профилактика на затлъстяването, оптимизиране на храненето и повишаване на физическата активност при децата и *проект* „Здрави и свободни“, за образователни дейности и създаване на здравни материали. Целта е подобряване на здравето и развитието на децата и намаляване на риска от хронични незаразни болести. РЗИ предоставя интерактивни форми за обучение в електронна среда.

Наред с тези инициативи и събития са проведени *образователни кампании* с беседи, лекции, дискусии в подкрепа на борбата със затлъстяването и ниската физическа активност, насочени към здравословното хранене на децата и учениците: „Здравословно хранене на учениците“, „Бъди здрав – храни се здравословно!“, „Пирамида на здравословното хранене“. Презентирани са и темите „Хранене и диети. Хранителни разстройства“, „Хранене и зъбна профилактика“, „Принципи на здравословното хранене“, „Енергийни напитки“, „Солта – ползи и вреди за здравето“.

Излъчвани са *образователни филми* по темата: „На борба със затлъстяването“, „Пет ключа към по-здравословни храни“ и др. Популяризирани са *препоръките за здравословно хранене*.

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 46 кампании, отбелязани с 37 масови прояви и 51 тематични дни за световни и европейски здравни празници. Излъчени са: 28 ТВ предавания, 27 радиопредавания, 301 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 71 материала в пресата, 126 – в интернет; изнесени са 498 лекции и беседи (с 12075 участници); 48 семинара (с 1048 участници), 125 тренинга (с 2406 участници), 101 дискусии (с 3040 участници), 709 индивидуални обучения и консултации. Направени са 7 проучвания с

946 участници. Разработени и отпечатани са 9 здравнообразователни материала, с тираж 3200 бр. Разпространени са 50148 бр. материали (дипляни, плакати, стикери) (Таблица 1).

Повишаване на физическата активност

Реализирани са образователни мероприятия и инициативи за повишаване на знанията и мотивацията на младото население за редовна физическа активност, укрепваща здравето.

Отбелязани са *Световен ден на физическата активност (10 май)*, *Европейска седмица на физическата активност и спорта (23-30 септември)* и *Европейски ден на спорта в училище (30 септември)*. Повишаване на информираността, насърчаване и редовно участие в спорт са основните цели на инициативите. Организиран са *спортни празници – на открито* под наслов „Активни и здрави“, „Спортувайте за здраве“, „Движението – това е здраве!“, „Скачай, тичай, здравето обичай!“, „Шеметна надпревара“ със спортни, щафетни и забавни игри; традиционна кампания „Движи се и победи!“, *масови мероприятия със спортно-тренировъчен характер* с физкултурни занятия *в зала*, демонстрационни тренировки от клубове по бокс, спортно катерене, карате. Проведени са инициативи в партньорство със *спортни и туристически клубове*: спортни състезания от различен характер, игри на открито със състезателен и развлекателен характер – народна топка, скачане с чували, теглене на въже, „Музикално междучасие“ със забавни игри и народни танци, туристически походи. *Обучителни мероприятия* в клас: „Физическа активност и ползите от нея“, „Движението – извор на здраве и жизненост“, „Живей здравословно – спортувай редовно“, *образователна кампания* „Маратон на четенето“ и извънкласни форми на обучение: „Академия на открито“ с образователни, физкултурни мероприятия и състезателни дейности, излъчване на филми. Организиран са *медийни кампании* – участия в интервюта, радиопредавания и предавания по местните ТВ, фейсбук страници и други сайтове – за популяризиране на световния и европейските здравни дни и инициативи.

Участие в Европейска седмица на спорта „BeActive“ - инициатива на Европейската комисия за насърчаване на спорта и физическата активност на гражданите на ЕС. В рамките на инициативата се проведе за поредна година *Спортен панаир*, на който спортните федерации и клубове представиха различни видове спортове на демонстрационни площи. Спортното събитие е насочено към

подрастващи, ученици, родители и активни млади хора, като целта е посетителите да имат възможност да установят пряк контакт със спортисти и треньори и да получат информация на място за определен спорт, към който проявяват интерес. НЦОЗА взе участие в мероприятиято чрез представянето в *Ноцта на спорта* на *информационен щанд* на образователни материали, свързани с опазване на общественото здраве, здравословното хранене, превенция и борба със зависимостите (алкохол, тютюнопушене) сред младите хора.

Общо за периода, по фактор «Ниска физическа активност», са проведени 39 кампании, тематичните дни са отбелязани с 34 събития и 45 масови прояви с 5535 участници. Излъчени са: 17 ТВ и 14 радиопредавания, 199 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 57 материала в пресата, 92 – в интернет; изнесени са 386 лекции и беседи (с 8701 участници); проведени са 2 семинара (с 95 участници); 79 тренинга (с 1587 участници); 96 дискусии (с 2262 участници); 59 консултации. Направени са 5 проучвания с 517 участници. Разработени и отпечатани са 10 здравно-образователни материала, с тираж 310 бр. Разпространени са 7518 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери и др.) (Таблица 1).

Продължава дейността на *Национален ученически конкурс «Посланици на здравето»*. Конкурсът се организира за четринадесети път в рамките на Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести, по инициатива на Министерството на здравеопазването и в партньорство с Национален център по обществено здраве и анализи, Министерство на образованието и науката, Министерство на културата, Министерство на младежта и спорта, Министерство на околната среда и водите, Офиса на СЗО за България и Български Червен Кръст. Той е продължение на стартирания през 2008 г. ученически конкурс „Проектът на нашия клас – за живот без тютюнев дим“, провеждан в рамките на Националната програма за ограничаване на тютюнопушенето на Р България 2007-2010 г., в подкрепа на здравословния начин на живот на младите хора, с цел превенция на поведенческите рискови за здравето фактори, свързани с нездравословното хранене, ниската физическа активност, злоупотребата алкохол и тютюнопушенето.

Конкурсът „Посланици на здравето“ се отнася за трите възрастови групи: 1-4 клас, 5-7 клас и 8-12 клас и включва две тематични области: 1) ограничаване на тютюнопушенето и злоупотребата с алкохол и 2) здравословно хранене и физическа активност. Дейностите се провеждат през цялата година от м. март до м. ноември.

В проектите са реализирани интерактивни дейности за ограничаване на рисковите за здравето фактори, които включват електронни приложения, интернет сайтове и електронни книги за здравословно хранене, спортни прояви – състезания и турнири; туристически и еко походи; ролеви игри; дебати и дискусии; сътрудничество и работа в екип между поколенията с цел запазване на българските традиции; почистване на замърсени райони в различни населени места в страната и др.

Общият брой на проектите, които успяха да финализират успешно през 2022 година, е 27, като в категорията от 1-ви до 4-ти клас – 6 проекта; от 5-ти до 7-ми клас – 12 проекта и от 8-ми до 12-ти клас – 9 проекта. Министерствата партньори на инициативата класират по 3 призови места във всяка възрастова група, като МЗ, Офисът на СЗО за България и БЧК връчват и една специална награда.

Класираните участници получиха грамоти и предметни награди, изпратени до директорите на техните училища.

Извършената дейност по четирите фактора на риска за млади хора до 19 години е следната: Организиран и проведен са **194 кампании**, отбелязани със 156 събития и 172 масови мероприятия, с участието на 19019 млади хора, за световни, международни и тематични дни, празници. Излъчени са: 76 ТВ предавания, 77 радиопредавания, 1068 видеоклипа и видеопокази, 133 други медийни изяви; публикувани са 244 материала в местни и централни вестници, 414 – в интернет; Има организирани 3 пресконференции във връзка с младежки здравни прояви; изнесени са 1828 лекции и беседи (с 42732 участници); 431 дискусии (с 10855 участници); 1 обучителен курс (с 45 участници), 107 семинара (с 2619 участници); 449 тренинга (с 8906 участници); 1265 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 27 здравно-образователни материала, с общ тираж 6040 бр. Разпространени са 82605 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 1).

Повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението над 20 г. в дейности по Програмата

През 2022 година дейностите за повишаване на нивото на информираност на населението над 20 г. традиционно са насочени към: промоция на здравето; намаляване нивото на поведенческите, биологичните и социалните фактори на риска (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, злоупотреба с

алкохол, повишено артериално налягане, затлъстяване, повишена кръвна захар и др.), също и към образование на населението за превенцията на ХНБ (сърдечносъдови заболявания, злокачествени новообразувания, диабет тип 2, ХОББ).

Дейностите са извършени в облекчена епидемиологична обстановка в страната, свързана с разпространението на COVID-19, но са съобразени с дадените препоръки на Министерство на здравеопазването.

Ограничаване на тютюнопушенето

Реализирани са редица дейности за отбелязване на тематичните дни: *обучителни дейности: семинари с медицински специалисти и студенти, факултет „Обществено здраве и здравни грижи“ на тема „Вредата от цигарите“, „Рисков фактор – тютюнопушене“, „Употреба на тютюневи изделия и пушене чрез наргиле“ и „Методи за отказ от тютюнопушене“; интерактивни обучения на медицински специалисти от училищната мрежа „Тютюнът – заплаха за нашата околна среда“ и „Ябълка срещу цигара“ с демонстрация на кукла Сю. Кампании „Тютюнът - заплаха за нашата околна среда“ и „Въглеродният оксид – заплаха за нашето здраве“ за изследване на активни и пасивни пушачи с апарат за остатъчни количества СО в издишан въздух и консултиране на място на служители от различни институции, уязвими групи, персонал от детски и учебни заведения, предоставяне на здравно-информационни материали; оказана е *методична помощ* при организиране и провеждане на дейности на медицински специалисти, педагози, педагогически съветници, уредници на пенсионерски клубове; *масови прояви* с участието на цялото население и организиране на *отворени врати* в РЗИ за консултиране и изследване, публикуване на *материали и послания* в интернет пространството и в средствата за масово осведомяване; *открит урок сред родители* на тема: „Мамо, тате не пушете, здравето си запазете!“.*

Активна остава дейността на Центровете за работа с деца и родители, Центровете за психично здраве, пенсионерските клубове. Реализиран е *регионален проект* „Тютюнопушене и алтернативи“, с цел приемане на предизвикателството за отказ от тютюнопушене, включващ: благотворителен базар с избрани творби от проведени конкурси за превенция на тютюнопушенето и разпространение на послания, стикери и материали за отказ от тютюнопушене. Предоставяне за онлайн разпространение на информационни материали и брошури на медийните и

обществени партньори: регионални библиотеки, читалища, неформални клубове, общински и училищни ръководства, здравни медиатори, студентски формации.

Общо за периода, по фактор «Тютюнопушене», са организирани и проведени 67 кампании, отбелязани са с 33 масови прояви с 3638 участници и 38 други инициативи за тематични, световни и международни дни. Излъчени са: 26 ТВ предавания, 30 радиопредавания, 47 видеопоказа и видеоклипове; публикувани са 89 материала в пресата, в интернет – 134; изнесени са 163 лекции и беседи (с 3063 участници); проведени са 67 семинара (с 1679 участници), 29 дискусии (с 1433 участници), 13 тренинга (с 265 участници) и 38 курса (с 295 участници), извършени са 1854 индивидуални обучения и консултации. Разработени са 2 нови заглавия в тираж 70 бр. Разпространени са 7255 бр. материали (дипляни, плакати, стикери и др.) (Таблица 2).

Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ) продължават своята работа. През 2022 година дейността на Кабинетите бележат подем: посещаемостта се е увеличила над 3 пъти, сравнено с предходната година на усложнена епидемиологична обстановка. В ККОТ са проведени индивидуални консултации с цел мотивиране за отказ от тютюнопушене на общо 2637 лица (2021 г. – 826 лица; 2020 г. – 1493 лица). От всички консултирани само 25 пушачи (2021 г. – 23; 2020 г. – 13) са отказали тютюнопушенето (0,9%), няма отказали под влиянието на бивши пушачи.

Отново и тази година предимство в дейността на ККОТ е нейната **изнесена форма** – в администрации, фирми с производствен характер, училища, на открито. Практиката за позициониране на кабинетите извън РЗИ, която се провежда традиционно по време на кампании, дава резултати.

На преминалите през кабинетите пациенти е оказана консултативна помощ за отказване от тютюнопушене. На места са извършени функционални изследвания на дишането (спирометрия); раздадени са здравно-образователни материали за ползата от спиране на цигарите и вредата от тютюнопушене, справяне с абстинентните симптоми и стреса, здравословно хранене, полза от движението и др. Дейността на кабинетите за отказване от тютюнопушене е популяризирана сред населението чрез: разпространение на дипляни, излъчване на реклама на кабинета и др.

Ограничаване на злоупотребата с алкохол

Проведени са **образователно-информационни кампании** за повишаване на информираността на населението относно здравния риск от употребата и злоупотребата на алкохол, алкохолната зависимост и нейните здравни, социални и икономически последици. Реализирани са редица **мероприятия** по повод «Месец на трезвеността – месец февруари», с демонстрация на алкоочила в обществени обекти, социални заведения, пенсионерски клубове, ромски общности; раздаване на послания за вредата от алкохола, беседи, *лекции с дискусии* по теми: „Алкохол и въздействието му върху човека“, "Превенция на рисков фактори – алкохол“, „Алкохол – вреди и последици“ сред медицински специалисти, учители, родители, студенти; *семинар* на тема: „Методи и програми за превенция на зависимостите в училищна възраст“ със студенти, факултет „Обществено здраве и здравни грижи“; *индивидуални консултации; видеопокази и други*.

Общо за периода, по фактор «Алкохол», са организирани и проведени 16 кампании, отбелязани с 13 масови прояви и 15 инициативи по тематични дни, празници и кампании. Излъчени са: 8 ТВ и 12 радиопредавания, 51 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 27 материала в пресата, в интернет – 53; изнесени са 148 лекции и беседи (с 2659 участници); 35 семинара (с 859 участници), 6 тренинга (със 172 участника); 29 дискусии (с 1516 участници); извършени са 102 индивидуални обучения и консултации. Курсове не са провеждани. Разработени са 2 здравно-образователни материала с тираж 95 броя. Разпространени са 3831 бр. материали (методични помагала, дупляни, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Здравословно хранене и борба със затлъстяването

Проведени са **кампании** за информиране на населението по въпросите на здравословното хранене, за подкрепа на кърменето, за борба със затлъстяването – отбелязване на *Европейски ден за борба със затлъстяването – 19 май*, *Седмица за борба със затлъстяването – 1-вата седмица на м.ноември*, *Световен ден на прехраната – 16 октомври*. Извършени са **обучителни дейности** сред училищни ръководства и настоятелства, кухненски персонал от детски градини, училища, социални заведения, консултации на технолози по хранене и фирми, участващи в организираното хранене на подрастващите, *семинари* със студенти от факултет „Обществено здраве и здравни грижи“ и „Инспектор по обществено здраве“ от Медицински колеж на тема „Ползите на физическата активност в борбата със

затлъстяването“ и „Контрол на организираното хранене на деца и ученици“ и на медицински специалисти – „Здравословно състояние на децата и учениците“, *Регионална кампания „Бъди здрав“* с изготвяне на оценки с препоръки, относно храненето на възрастните хора, ползвачи услугите на Домашен социален патронаж, *кръгли маси* с кметове, общински служители, директори, медицински специалисти на детски и учебни заведения, педагози, готвачи и представители на фирми, осигуряващи храненето на деца и ученици, както и *индивидуална методична помощ* на медицински специалисти, педагози, уредници на пенсионерски клубове и граждани, с цел формиране, утвърждаване и промоция на здравословен модел на хранене и нагласи сред населението.

В първата седмица на м. август за 30-и пореден път е отбелязана *Световната седмица на кърменето* под мотото за 2022 година „Да се застъпим за кърменето – обучение и подкрепа“. Това е глобална инициатива за насърчаване, подкрепа и защита на кърменето. С бременни жени и настоящи млади майки, с особено внимание към ромската общност, са проведени *информационни кампании* за популяризиране на кърменето на тема: „Здравословно хранене по време на кърмене“, „Кърменето – инвестиция за цял живот“ с видеопоказ на филма „Кърменето е най-доброто“, срещи-разговор за значението на кърменето и здравословния начин на живот за деца и бременни жени в стая „Младежка зона“ към Комплекс за социални услуги с подкрепата на медицински центрове, Център за майчино и детско здраве, Център за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания, Алианс на българските акушерки, Център за родители *Narrou tims*, училище за родители „Що е то?“.

Разпространени са здравно-образователни материали в АГ-кабинетите и АГ-отделенията: „Естественото хранене – добър старт в живота“, „Гимнастика за жени с нормална бременност“, имунизационна книжка, „Здравословно хранене на кърмачетата“, „Витамини и минерали по време на бременност“, „Препоръки за здравословно хранене за населението над 18 години“, пирамиди на храненето; *тиражиране* на здравно-образователни материали: „Лекомислено отбиване на кърмачето“, „Тютюнопушене и бременност“, „Микроелементи и витамини по време на бременността“ и други.

Таблица 2. Здравно-образователна дейност по факторите на риска за ХНБ *сред население над 20 г. през 2022 г.*

№	ДЕЙНОСТИ	ТЮТЮНОПУШЕНЕ		АЛКОХОЛ		НИСКА ФИЗИЧЕСКА АКТИВНОСТ		НЕЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	
		Брой		Брой		Брой		Брой	
1.	Кампании	67		16		29		56	
2.	Световни/тематични дни	38		15		27		45	
	Медийни изяви:	50		13		19		30	
3.	ТВ предавания	26		8		17		30	
4.	Радиопредавания	30		12		27		29	
5.	Видеоклипове	6		5		5		8	
6.	Аудиоклипове	0		0		0		0	
7.	Публикации в пресата	89		27		41		85	
8.	Интернет публикации	134		53		102		145	
9.	Пресконференции	0		0		2		0	
10.	ЗОМ - брой заглавия/тираж	2	70	2	95	9	210	11	3320
11.	ЗОМ - брой разпространени материали	7255		3831		3222		10060	
	Обучителни дейности, реализирани от РЗИ:	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица	Брой	брой обхванати лица
12.	Курсове	38	295	0	0	0	0	0	0
13.	Семинари	67	1679	35	859	30	743	41	977
14.	Лекции/беседи	163	3063	148	2659	141	2744	205	4885
15.	Дискусии	29	1433	29	1516	24	1319	61	1706
16.	Тренинги	13	265	6	172	7	211	10	205
17.	Видеопокази	41	1299	46	1413	16	748	61	1753
18.	Индивидуални обучения/консултации	1854	1854	102	102	166	166	769	769
	Други дейности:								
19.	Масови прояви	33	3638	13	2159	17	3204	15	2914
20.	Проучвания	3	185	2	75	2	75	4	359

Публикувани са в сайтовете на инспекциите и СМО информационни материали: „Да подкрепим кърменето за по-здрава планета“, „Факти за затлъстяването“, „Хранене и диети. Хранителни разстройства“, „Нездравословно хранене и болести, свързани с него“, „ Ползата и вредата от солта“.

Общо за периода, по фактор «Нездравословно хранене», са организирани и проведени 56 кампании, отбелязани с 15 масови прояви с 2914 участници и 45 мероприятия за тематични, световни и европейски дни. Излъчени са: 30 ТВ предавания, 29 радиопредавания, 69 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 85 материала в пресата, в интернет – 145; проведени 205 лекции и беседи (с 4885 участника); 41 семинара (с 977 участници), 61 дискусии (с 1706 участници); 10 тренинга (с 205 участници); извършени са 769 индивидуални обучения и консултации. Разработени са 11 заглавия на здравно-образователни материали по темата в тираж 3320 бр. Разпространени са 10060 бр. материали (дипляни, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Повишаване на физическата активност

Проведени са **образователни кампании и тематични дни** за повишаване на знанията на обществото за здравните и социалните рискове от ниската физическа активност и популяризиране на активния начин на живот сред студенти, медицински специалисти, педагози и директори на училища, лица в неравностойно положение и пенсионерски клубове: „Движението е здраве“, „Хранене, спорт, здраве!“, „Спортът е живот, спортът е здраве!“; *индивидуални консултации* и срещи-разговори с потребители и персонал от центрове за обществена подкрепа и защитени жилища с консултиране, относно здравословното хранене и физическата активност с измерване на ръст, тегло и определяне степен на затлъстяване; участие на населението в редица *инициативи*: *обучителни* мероприятия в «Лятна здравна академия» в клубове на пенсионера и инвалида и дневни центрове за възрастни лица, *фестивал* «Спорт срещу агресия», туристически поход «Планински маратон», спортни празници на открито за отбелязване на 20 октомври – Световен ден за борба с остеопорозата, с физкултурни дейности, засягащи лица на 60-75 години. Участие на населението в *Кампанията* „Бъди активен! Be Active!“ за отбелязване на Европейска седмица на спорта от 23 до 30 септември 2022 г., организирана от Министерството на младежта и спорта, с провеждането на спортни инициативи и събития за насърчаване на активното

спортуване, подобряване на физическата активност на населението и популяризиране на здравословното хранене.

Общо за периода, по фактор «Физическа активност», са организирани и проведени 29 кампании, отбелязани със 17 масови прояви с 3204 участници и 27 инициативи за световни и европейски дни и празници. Излъчени са: 17 ТВ предавания, 27 радиопредавания, 21 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 41 материала в пресата, 102 в интернет; изнесени са 141 лекции и беседи (с 2744 участници); 30 семинара (с 743 участници), 24 дискусии (с 1319 участници); 2 пресконференции; извършени са 166 индивидуални обучения и консултации. Разработени са 9 заглавия на здравно-образователни материали по темата в тираж 310 бр. Разпространени са 3222 материала (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.) (Таблица 2).

Продължава здравнообразователната дейност на **високорисково ниво**, която е насочена към лицата, носители на фактори на риска за ХНБ - нездравословно хранене, ниска физическа активност, тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, както и към тези, прекарвали мозъчен инсулт, страдащи от диабет, сърдечносъдови, белодробни, онкологични и други заболявания. В някои общини функционират *Кабинети за профилактика на хипертонията* с измерване на кръвно налягане, тегло и ръст; *Кабинет за профилактика на затлъстяването* с уред за определяне на телесния състав: Индекс на телесна маса, процент телесни мазнини, процент скелетна мускулатура, метаболитна скорост в покой, ниво на висцеларна мастна тъкан; *Кабинет за профилактика на белодробните заболявания* с функционално изследване на дишането с виталограф. Добра практика са и действащите клубове, като «Клуб на непушачите», «Клуб на хора със здравословни проблеми», «Клуб на работодателите, подкрепящи работна среда без тютюнев дим», на прекаралите инфаркт на миокарда, мозъчно-съдова болест и други хронични болести.

Извършена е здравнообразователна дейност и извън рамките на програмата, насочена към някои *специфични групи от населението*: бременни жени, хора в неравностойно положение, инвалиди и други.

▪ **Участие в Европейската седмица по общественото здраве**

За четвърта поредна година НЦОЗА се включи в инициативата *Европейска седмица на общественото здраве* (16-20 май), която през 2023 г. имаше за основна тема „Здравето през целия живот“.

Седмицата на общественото здраве има за цел: а) да подчертае значимостта на общественото здраве и да допринесе за едно по-отворено общество в рамките на Европа; б) да повиши осъзнаването и да разшири съществуващите идеи по отношение на пет специфични обществено здравни теми; в) да способства за изграждането на доверие и иновативни подходи за сътрудничество между всички професионалисти в сферата на общественото здраве на местно, национално, регионално и европейско ниво.

Организатор на Седмицата е Европейската асоциация по общественото здраве с подкрепата на Европейското регионално бюро на СЗО. Страната ни се представи с 41 събития, с което се нареди на почетното второ място по инициативи. НЦОЗА се включи с няколко **онлайн дискусии**:

- *Здрави и здравнообразовани млади хора* - дискусия, имаща за цел да образова младите майки в принципите на здравословно хранене на кърмачетата и малките деца и да даде практически препоръки за тяхното приложение;

- *Климатичните промени влияят върху нашето здраве* – дискусия по ръководството за здравния сектор „Политики по адаптация към изменение на климата;

- *Няма здраве без добро психично здраве* - дискусия относно влиянието на пандемията от COVID-19 върху психичното здраве на българските граждани;

- *Онлайн дискусия във връзка с юбилейната научна конференция “Човек, общество и медицина“*, доклад на тема: “Дейност на централите за спешна медицинска помощ в условията на COVID-19“.

- *Да изградим устойчиви здравни системи* – организиране на Национална кръгла маса на тема: „Устойчивост на патронажна грижа за бременни жени и деца на възраст 0-2 години от уязвими групи“, на която са представени и дискутирани възможностите за интегриране на пилотна програма за специализирана патронажна грижа за уязвими групи в изпълнението на политиките за подобряване на майчиното и детското здраве, заложи в стратегическите и програмни документи на здравеопазването до 2030 г.;

Извършената дейност по четирите фактора на риска през годината е значителна. Организирани и проведени са общо 362 кампании, посветени на контрола на хроничните незаразни болести и факторите на риска за тях, свързани с начина на живот на населението, отбелязани са с 250 масови прояви с 30934 участника в тях и с 281 събития за тематични, световни и международни дни, празници. Излъчени са: 157 ТВ предавания, 175 радиопредавания, 1256 видеоклипа и видеопокази; публикувани са 486 материала в пресата, в интернет – 848. През годината

са организирани 5 пресконференции с журналисти; изнесени са 2485 лекции и беседи (с 56083 участници); проведени са 280 семинара (с 6877 участници), 574 дискусии (с 16829 участници), 485 тренинга (с 9759 участници); 39 курса (с 340 участници); извършени са 4156 индивидуални обучения и консултации. Разработени и отпечатани са 51 заглавия здравнообразователни материали, с тираж 9735 бр. Разпространени са общо 106973 бр. материали (методични помагала, дигитални, плакати, стикери, календари и др.

През 2022 година, в резултат на отменената епидемичната обстановка в страната, свързана с COVID-19, се констатира подем в реализацията на дейностите (в сравнение с 2021 г.):

- Двукратно се е увеличил броят на масовите прояви, трикратно – на кампаниите, провеждани основно със събития, свързани с отбелязване на световни и европейски здравни дни и седмици.

- Увеличил се е многократно броят на груповите форми на обучение (семинари – почти 3 пъти, курсове и лекции/беседи – 1,5 пъти), с изключение на дискусиите и тренингите, които намаляват като брой, но се увеличава участието на лицата в едно обучение. Двукратно се е увеличил броят на обучените лица в групови обучения: 2022 г. – 113902 лица; 2021 г. – 49794 лица. През 2022 г. са консултирани индивидуално около 2,5 пъти повече лица, нуждаещи се от здравни съвети .

- Разработени, отпечатани и разпространени са три пъти повече заглавия на материали, но в по-малък тираж (2022 – 51 заглавия/ 9735 бр.; 2021 – 15 заглавия/ 73316 бр.). Разпространени са по-голям брой ЗОМ.

- Отбелязан е значителен подем в активността на комуникациите със СМО по отношение ТВ, радиопредаванията и публикациите в пресата, а също и в излъчването на видеопокази и видеоклипове. Двукратно са увеличени публикациите в интернет.

Изграждане на капацитет и умения за консултиране и подкрепа у медицински и немедицински специалисти

Дейностите, свързани с изграждането на капацитет и умения за консултиране и подкрепа на *медицинските специалисти в болничната и извънболничната помощ*, се развиват в рамките на програмата, но липсата на средства се отразява на броя на мероприятията. Въпреки всичко, през годината са проведени 37 курса и 79 индивидуални обучения и консултации за разпространението на хроничните болести,

факторите на риска за тях, развиването на умения за прилагане на добра профилактична и терапевтична практика с общо 353 участници.

Най-голяма е активността на *медицинските специалисти от детските заведения и училищата*. През 2022 г. с тях са проведени 3 курса и 42 семинара с общо 1103 участници, а 801 от тях са били на индивидуално обучение или консултация по въпроси, свързани с превенцията на ХНБ и рисковите за тяхното възникване фактори – тютюнопушене, прекомерна употреба на алкохол, ниска физическа активност, нездравословно хранене (Таблица 3).

Таблица 3. Обучение на *медицински и немедицински специалисти, и партньори* по НППХНБ през 2022 г.

№	Дейности	Медицински специалисти от болничната и извънболнична помощ		Медицински специалисти от детските заведения и училищата		Специалисти от РЗИ		Немедицински специалисти и партньори		Общо	
		Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица	Брой	Брой обхванати лица
1.	Курсове	37	274	3	39	8	17	1	4	49	334
2.	Семинари	0	0	42	1064	12	170	72	1076	126	2310
3.	Индивидуално обучение	79	79	801	801	86	86	270	270	1236	1236

Повишаването на капацитета на *специалистите от РЗИ* е насочено към поведенческите фактори на риска и методите за оценката на резултатите от дейностите по програмата. През годината са проведени общо 20 обучителни курса и семинари със 187 участници и 86 индивидуални обучения и консултации (Таблица 3).

За повишаване на знанията на *немедицинските специалисти и партньори по програмата* са проведени 1 курс и 72 обучителни семинара с общо 1080 участници и 270 индивидуални обучения/консултации (Таблица 3). Общо през 2022 година са обучени в групови и индивидуални обучения 3880 медицински, немедицински специалисти и партньори по Програмата (2021 – 3048 лица).

Включване на обществени структури, общности и структури от здравната система в дейности по Програмата

Доброто сътрудничество и подкрепа на *местната законодателна и изпълнителна власт* (общински съвет и община) са определящи фактори в развитието на Програмата на местно ниво. В повечето области местните структури активно участват в планираните дейности, касаещи общността като цяло и решаването на отделни проблеми. Доброто сътрудничество между *административните структури* и изградената мрежа от професионалисти, експерти и представители на различни групи дават възможност за изпълняване на стратегическите цели на програмата чрез запазване на консенсуса между органите на местната власт, държавните и общинските структури, неправителствените организации, бизнес средите и медиите.

Огромна роля имат и *множеството други партньори на програмата – неправителствени организации*: браншови сдружения, туристически дружества, читалища, клубове, младежки домове, както и отделни общности.

Стабилни партньори на екипите на програмата са местните *средства за масово осведомяване*. Заедно с екипите от РЗИ те работят активно за организиране на кампаниите, световните и тематичните дни и други инициативи. Съвместно с тях са реализирани и отразени различни изяви и мероприятия.

През тази година облекчаването на епидемиологичната обстановка в страната нормализира дейността на *структурите на здравната система* (МБАЛ, МЦ, ДКЦ, ПИМП, СИМП и др.). Дейностите за повишаване на знанията и изграждане на поведение за здравословен начин на живот на населението и насочени към профилактиката и лечението на сърдечносъдовите и онкологичните заболявания, хроничната обструктивна белодробна болест, диабета, популяризирането на здравословното хранене бяха активизирани.

3. РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ВОДЕЩИТЕ ХНБ

3.1. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ОНКОЛОГИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ, ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА СКРИНИНГ ЗА РАК НА ГЪРДАТА, РАК НА МАТОЧНАТА ШИЙКА И РАК НА ДЕБЕЛОТО И ПРАВО ЧЕРВО

Профилактиката на онкологичните заболявания е важна за ранното им откриване и своевременно лечение, с цел подобряване на прогнозата и намаляване на честотата на тежките симптоми и хронифициране на заболяванията.

Предвид важността на проблема, със Заповед № РД-01-264/17.06.2022 г. на Министъра на здравеопазването, изменена и допълнена със Заповед № РД-01-610/24.11.2022 г. на *РЗИ-Кърджали е възложено* да организира и проведе *популяционен скрининг* за рак на гърдата, рак на маточната шийка и рак на дебелото и правото черво, съставляващи съответно дейности по т. 2.1., т. 2.2. и т. 2.3. от раздел III от Работна програма (Приложение № 1) по изпълнение на Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (НППХНБ) 2021-2025 г. и организиране и провеждане на *кампании*, насочени към *следните целеви групи*: здравнонеосигурени жени с фамилен анамнеза (първа линия родство-майка, сестра, дъщеря, баба) за рак на гърдата; на полово активни жени за необходимостта от ежегоден гинекологичен преглед с цитонамазка от специалист и на лицата с фамилен колоректален карцином за необходимостта от провеждане на хемокулт-тест чрез профилактичен преглед при лица над 50 г., (дейности по т. 2.1.6, т.2.2.5. и т. 2.3.4. от Приложение №1).

За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности е утвърдена *обща сума 54 000 лв.* за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2022 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми”.

Средствата за изпълнение на дейностите, изразходвани, съгласно приложената план-сметка, са както следва:

№	Задача	Размер на средствата (лв.)
1.	Извършване на прегледи за рак на млечната жлеза по т. 2.1. от раздел 3 от Работната програма на НППХНБ	17 000
2.	Извършване на прегледи за рак на маточната шийка по	17 000

	т. 2.2. от раздел 3 от Работната програма на НППХНБ	
3.	Извършване на прегледи за рак на дебелото и правото черво по т. 2.3. от раздел 3 от Работната програма на НППХНБ.	17 000
4.	Организиране и провеждане на кампании на територията на област Кърджали по трите вида онкологични заболявания по т. 2.1.6., т. 2.2.5. и т. 2.3.4. от раздел 3 от Работната програма на НППХНБ.	3 000
	Общо	54 000

На РЗИ-Кърджали са дадени указания за изпълнение на посочените дейности при *организиране на минимум брой прегледи*, както следва: **229 бр. прегледи**, първичен профилактичен преглед и мамография на здравнонеосигурени лица с фамилна обремененост по т. 2.1.; **346 бр. прегледи**, първичен гинекологичен преглед и цитологично изследване/цитонамазка на здравнонеосигурени лица по т. 2.2.; **566 бр. прегледи**, първичен преглед и хемо-култ тест за здравнонеосигурени лица с фамилна обремененост по т. 2.3.

За извършването на профилактичните прегледи за рак на млечната жлеза, рак на шийката на матката и рак на дебелото и правото черво с РЗИ – Кърджали, след проведена процедура е сключен **1 договор** с изпълнител на болнична помощ – МБАЛ „Д-р Сергей Ростовцев“ ЕООД, Момчилград.

Област Кърджали

Преглед	Изпълнители	Брой прегледи с изследвания
Рак на млечната жлеза с мамография	МБАЛ Момчилград	14
Рак на маточната шийка с цитонамазка	МБАЛ Момчилград	14
Рак на дебелото/правото черво с изследване за окултни кръвоизливи	МБАЛ Момчилград	16/18
Общо	1 изпълнител	44/46

Създадена е организация за провеждане на скрининга в партньорство със средствата за масова информация – в регионалните интернет и ТВ медии, радиоизлъчване и цифрови публикации. На интернет страницата на инспекцията е публикувана информация за целите на кампанията. Със съдействието на кметовете на седемте общини от областта, инициативата е популяризирана във всички населени места. Информация за безплатните прегледи е предоставяна и чрез консултантите в бюрата по труда на всички безработни и здравнонеосигурени лица. Издадени са три вида брошури „Рак на млечната жлеза. Как да се предпазим?“, „Рак на маточната шийка. Как да се предпазим?“ и „Рак на дебелото и правото черво. Как да се предпазим?“, както и плакат, съдържащ информация за видовете прегледи и телефони за записване.

Резултатите от прегледите и изследванията общо показват следното:

Рак на млечната жлеза (РМЖ)

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ (брой)	МАМОГРАФИИ (брой)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗИ	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
14	14	14 – нормална маммография	14 – Клинично здрав	Няма

Рак на шийката на матката

ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ (брой)	ЦИТОНА МАЗКИ (брой)	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
14	14	1. PAP II A – 12 2. PAP II B - 1 3. PAP II - III – 1	Овариална дисфункция – 1	1 – за контролен преглед с цитонамазка

Рак на дебелото и правото черво

НАСЛЕДСТВЕНА ОБРЕМЕНЕНОСТ	БР. ТЕСТОВЕ ЗА ОКУЛТНИ КРЪВОИЗЛИВИ	РЕЗУЛТАТИ ОТ ИЗСЛЕДВАНЕТО	ДИАГНОЗА	НАСОЧЕН ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
16	18	2 – положителни	Хемороиди – 3 бр.	При контролно изследване на положителните –

		16 – отрицателни	резултатът е отрицателен!
--	--	------------------	---------------------------

В изпълнение на договореностите в област Кърджали са извършени общо **46** профилактични прегледа със съответните изследвания както следва:

- За рак на млечната жлеза – 14 прегледа и 14 мамографии;
- За рак на шийката на матката – 14 прегледа и 14 цитонамазки;
- За рак на дебелото и правото черво – 16 прегледа и 18 изследвания за окултни кръвоизливи

Заклучение:

- На профилактичен скрининг за онкологични заболявания в област Кърджали от заложените общо 1141 минимален брой прегледи и съответни изследвания са проведени 46 такива (4%). Обхванатите лица са 14 жени, преминали през първичен преглед и съответни изследвания на трите вида рак и 2-ма мъже – изследване за рак на дебелото черво. **Спазени са изискванията, обхванатите лица да са здравнонеосигурени и с фамилна обремененост.**

- Въпреки интензивната информационна кампания интересът към предвидения безплатен скрининг е **нищожен** както от страна на лечебните заведения, кандидатстващи за договор, така и от страна на населението за участие в безплатния скрининг.

- Поради ограничения брой участници, изводи за профилактичния скрининг в Област Кърджали не могат да се направят.

3.2. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА СЪРДЕЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

Профилактиката на сърдечните заболявания е важна за ранното им откриване и своевременното лечение, с цел подобряване на прогнозата и намаляване на хроничните състояния и честотата на тежките сърдечносъдови симптоми.

Предвид важността на проблема със Заповед № РД-01-263/17.06.2022 г., изменена със Заповед № РД-01-443/12.09.2022 г. Министърът на здравеопазването възлага на **РЗИ-Пловдив** реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на сърдечни заболявания, както следва:

По т. 1. Обхващане на лица над 18 години от рискови групи със скринингови прегледи (дейност по т. 1.1.2 от Раздел III от Работната програма, Приложение № 1 от НППХНБ), вкл. с измерване на артериалното налягане, изчисляване и оценка на ИТМ и провеждане на изследвания, съобразно утвърдената нормативна уредба в зависимост от възрастта на лицата (Приложение №2 към. чл. 8 ал. 1 от Наредба № 8 от 01.11.2016 г. за профилактичните прегледи и диспансеризацията).

По т. 2. Насочване на лицата с висок риск към специалист кардиолог за допълнителни консултации и изследвания (дейност по т.1.1.5. от раздел III от Работната програма, Приложение №1 от НППХНБ 2021-2025 г.).

РЗИ-Пловдив сключва общо 2 броя договори с изпълнители на извънболнична помощ за извършване на скринингови прегледи за обхващане на лица над 18 г. и провеждане на изследвания на лица с висок риск на територията на област Пловдив: АГП за ПМП „Хигия 2 – АГППМП“ ООД, в изпълнение на т. 1 за 108 броя прегледи и ДКЦ „Св. Георги“ ЕООД, в изпълнение на т. 2 за 45 броя прегледи – *общо 153 прегледи.*

Преглед	Пореден №	Изпълнители	Брой извършени прегледи и изследвания
1	2	3	4
Сърдечни заболявания	1	Амбулатория за групов практика за първична медицинска помощ „Хигия 2 – АГППМП“ ООД	108 -прегледа 107- други изследвания
	2	ДКЦ „Свети Георги“ ЕООД	45-прегледа 45-ЕКГ и ЕХОКГ
	Общо	Общо изпълнители – 2 бр.	Общ брой извършени прегледи 153 и 152 други изследвания

По т. 1. В изпълнение на договореностите в област Пловдив са извършени 108 профилактични прегледа със 107 изследвания на лица на възраст над 18 г. в *обем*, както следва: измерване на ръст, тегло, обиколка на талия, изчисляване на индекс на телесна маса, измерване на артериално налягане. Други изследвания:

- Лица над 18 г. (мъже и жени) – кръвна захар;
- Лица от 30 г. до 45 г. (мъже и жени) – пълна кръвна картина (ПКК);

- Мъже от 40 г. и жени от 50 г. – ПКК, триглицериди, общ холестерол, HDL холестерол, LDL холестерол;
- Лица над 65 г. - ПКК.

По т. 2. За насочване на лица с по-висок риск към специалист кардиолог за допълнителни консултации и изследвания са извършени 45 прегледа на високорискови лица.

Резултати:

ЛЗ Брой прегледи	ЛИЦА С НАСЛЕДСТВ. ОБРЕМЕНЕНОСТ (брой)	ИЗМЕРВАНЕ НА АРТЕРИАЛНО НАЛЯГАНЕ (брой лица)	ИЗЧИСЛЯВАНЕ И ОЦЕНКА НА ИТМ (брой лица)	ДИАГНОЗИ по МКБ (брой диагнози)	НАСОЧЕНИ КЪМ СПЕЦИАЛИСТ, ДОПЪЛНИТЕЛНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ (брой)
АГПМП „Хигия 2“ ООД 108	24	В норма - 35 С повишено АН - 65 С намалено АН – 8	В норма - 41 Над нормата - 61 Под нормата - 6	1. I10 Есенциална (Първична) хипертония – 5 2. I11.9 Хипертонично сърце без (застойна) сърдечна недостатъчност – 8 3. I20.8 Други видове стенокардия – 1 4. I20.9 Стенокардия, неуточнена – 1 5. E66.9 Затлъстяване - 4 6. E11.4 Неинсулинозависим захарен диабет без усложнения – 3 7. E11.4 Неинсулинов захарен диабет с неврологични усложнения – 2 и други	Насочени към специалист кардиолог – 75 лица
ДКЦ „Свети Георги“ ЕООД 45	21			1. I10 Есенциална (първична) хипертония 2. I11 Хипертонична болест на сърцето 3. I11.9 Хипертонично сърце без сърдечна	Вид/брой на допълнителните изследвания 1. ЕКГ - 45 2. ЕХОКГ – 45 3. Лечение

				недостатъчност 4. I20.8 Други видове стенокардия 5.I20.9 Стенокардия, неуточнена 6. I25.2 Стар инфаркт на миокарда 7. I34.1 Митрален (клапен) пролапс 8. I45.8 Други уточнени проводни нарушения 9. I49.8 Предсърдна екстрасистолия 10. I49.9 Сърдечна аритмия, неуточнен 11. I95.9 Хипотония неуточнена 12. E78 Дислипидемия 13. R03.0 Повишено кръвно налягане при липса на диагноза хипертония.
--	--	--	--	--

Възраст на лицата с установена диагноза на сърдечно заболяване по МКБ						Общ брой извършени прегледи
18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
0	2	16	10	15	2	45

По т. 3 от Заповед № РД-01-263/17.06.2022 г., изменена със Заповед № РД-01-443/12.09.2022 г. на Министъра на здравеопазването, РЗИ-Пловдив организира **образователна кампания на територията на област Пловдив за сърдечносъдови заболявания сред групи от здравето население** (дейност по т. 1.1.7 от Раздел III от Работната програма, Приложение № 1 от НППХНБ). В рамките на кампанията се проведе среща със *здравните медиатори* от Пловдивска област, на която се изнесоха презентации на теми „Значими фактори за развитие на сърдечносъдови заболявания“ и „Тютюнопушенето – рисков фактор за развитието на хронични незаразни болести“. Раздадени бяха здравнообразователни материали.

Проведена е и информационна кампания с помощта на *мобилен здравен кабинет* в район „Северен“-„Харман махала“ и „Шекер махала“ и район „Източен“-кв. „Столипиново“ и кв. „Изгрев“, гр. Пловдив с паралелно извършване на скринингови прегледи и изследвания от изпълнителя, предимно на здравнонеосигурени лица.

За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности от Програмата е утвърдена обща сума **34 000 лв.** - за текущи разходи от средствата, утвърдени със Закона за държавния бюджет за 2022 г. по бюджета на Министерство на здравеопазването, дейност 467 „Национални програми“.

РЗИ	Стойност в лева за прегледи	Стойност в лева за провеждане на скринингови кампании	Общо
РЗИ-Пловдив	32000 лв.	2000 лв.	34000 лв.

В изпълнение на т. 1 и т. 2 от Заповедите са изразходени 7 323.86 лв. За провеждане на скринингови кампании РЗИ – Пловдив закупи 2 бр. мултифункционални устройства на стойност 898 лв.; разпечатване на здравно-образователни материали за 102 лв. и организиране и провеждане на обучение, в т.ч. среща със здравни медиатори на стойност 1000 лв. Изразходени са 2000,00 лв.

Заключение:

- Независимо от проведената мащабна информационна кампания и добрата локация на избраните лечебни заведения (разположени в близост до Централна жп гара и 2 автогари), с улеснен достъп, вкл. за лица, живеещи извън гр. Пловдив, *интересът от страна на здравнонеосигурените лица не е голям.*

- Предвид краткия срок за реализиране на дейностите, насочени към профилактика и ранно откриване на сърдечни заболявания, след наложените корекции в Заповедта и късно получените указания, независимо от положените усилия от страна на служителите на РЗИ-Пловдив, *не е получен очакваният краен резултат.*

- На проведената скринингова кампания за сърдечни заболявания в област Пловдив са направени общо 153 прегледа с изследвания, от които на прегледаните в

АГППМГ 108 човека са извършени необходимите измервания и лабораторни изследвания по утвърдената нормативна уредба, съобразно възрастта.

- В АГППМГ е извършено измерване на артериално налягане (АН) на лицата и резултатите са следните: с нормално АН са 35 човека (32.4%); с повишено АН – 65 човека (60.2%); с намалено АН – 8 (7.4%). Част от прегледаните лица (69%) са насочени за различен тип допълнителни изследвания, консултации и лечение.

- В ДКЦ са извършени специализирани кардиологични прегледи на 45 от участващите в скрининга, на които са направени допълнителни изследвания – ЕКГ и ЕХОКГ.

- При извършените прегледи в лечебните заведения са установени *сърдечносъдови заболявания* със следните диагнози по МКБ: **I10** Есенциална (първична) хипертония, **I11** Хипертонична болест на сърцето, **I11.9** Хипертонично сърце без сърдечна недостатъчност, **I20.8** Други видове стенокардия, **I20.9** Стенокардия, неуточнена, **I25.2** Стар инфаркт на миокарда, **I34.1** Митрален (клапен) пролапс, **I45.8** Други уточнени проводни нарушения, **I49.8** Предсърдна екстрасистолия, **I49.9** Сърдечна аритмия, неуточнен, **I95.9** Хипотония неуточнена, **E78** Дислипидемия, **R03.0** Повишено кръвно налягане при липса на диагноза хипертония.

- Най-често срещани сърдечни болести при извършения скрининг в последователност са във възрастовите периоди 35-44, 55-64 и 45-54 години.

- И в двете ЛЗ са направени необходимите допълнителни изследвания на всички прегледани. На нуждаещите се лица е назначено лечение.

3.3. ДЕЙНОСТИ, НАСОЧЕНИ КЪМ РАННО ОТКРИВАНЕ НА ДИАБЕТ

Със Заповед № РД-01-594/16.11.2022 г. Министърът на здравеопазването възлага на регионалните здравни инспекции организиране и провеждане на национални информационни скринингови кампании за повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата - провеждане на *здравнообразователни мероприятия на регионално ниво за диабет тип 2 сред групи от здравето население и за ограничаване на предразполагащите рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба на алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност*, съгласно Раздел III, т. 3., т. 3. 4. от работната програма на Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2021-2025 г., като за целта е утвърдена план-сметка на обща

стойност **48 000 лв.** Дейностите са посветени на *Световния ден за борба с диабета, 14 ноември* и са реализирани, както следва:

Скрининг

Проведени са 20 скринингови кампании и прегледи по места на около 1100 човека за ранно откриване на диабет тип 2, чрез безплатно измерване на нивото на кръвна захар с *глюкомер*. Изследвани са групи от здраво население в различни възрасти от държавни администрации, производствени фирми, пенсионерски клубове, домове за стари хора, учебни заведения и граждани, както и служители на РЗИ.

Изследваните с повишени нива на кръвната захар са насочени към ОПЛ и за консултация със специалист ендокринолог. Изследванията са направени по договори с клинични лаборатории към МБАЛ или частни СМДЛ. В някои РЗИ са извършени изследвания с *тест-ленти на кръвна захар*, холестерол и пикочна киселина, или в лабораторни условия са направени изследвания на *гликиран хемоглобин* с анализатор Wellion BONA HbA1 за капилярна кръв. На места се е провела *анонимна анкета за рискови поведенчески фактори*, измерване на ръст, тегло, изчисление на ИТМ.

На всички лица, участващи в скрининга, са раздадени здравнообразователни материали за рисковите фактори, симптомите, лечението и профилактиката на захарния диабет. На желаещите са дадени индивидуални консултации.

Образователна кампания

- *Обучителни семинари на медицински специалисти, здравни медиатори и ръководители на детски ясли и градини* за ограничаване на предразполагащите рискови за здравето фактори- тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност. Дадени са *препоръки* за начин на живот-хранене, двигателна активност, преустановяване на вредни навици, намаляване на нервно-психическото напрежение;

- Изработени са *календари, тефтери, химикали и др.* рекламни материали с лого на Националната програма;

- Отпечатани са *дипляни и листовки* на тема: „Здравословно хранене при захарен диабет“, дипляна „Захарен диабет“, преиздаване на дипляна „Здравословно хранене на децата от 3-7 години“;

- Заснет и разпространен е *видеофилм* на тема: „Живот с диабет“ с ученици.

- Проведени са *интервюта* със специалисти в местни медии.

Организиране на кампании 2023 г.

Закупуване на материали и пособия и провеждане на срещи с институции и други обекти за организиране на кампания през 2023 г. за: скринингови изследвания за ниво на кръвна захар; насочване към съответен специалист при установяване на отклонения; индивидуални консултации по темата; организиране ден на отворени врати в РЗИ за изследвания и консултации на граждани във връзка с Световния ден за борба с диабет.

Други дейности

- *Закупени интерактивни пособия* за организиране и провеждане на здравно-образователни мероприятия за диабет тип 2 и за ограничаване на предразполагащите рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност.
- *Закупени медицински материали* – тест-ленти и ланцети, бързи тестове за измерване на нивата на кръвна захар.
- *Оборудване на ККОТ*, закупуване на Смокерлайзер и консумативи.
- *Закупени интерактивни пособия и материали.*
- *Разпространени са брошури* на тема „Здравословно хранене“, „14 причини да не посягаме към енергийните напитки“ и „Най-опасните краткотрайни и дългосрочни опасни последици от райския газ“.
- *Проведени конкурси* за здравословна рецепта и конкурс „Здравословен сандвич“ под мотото „Вкусна есен“, *оборудване на кът* за приготвяне на здравословна храна.
- *Проведено състезание* за разработване на иновативно решение на тема: „Подобряване на начините за производство, преработване, консумиране и изхвърляне на храна в нашия град“ и други.

4. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА

През годината в рамките на кампании и инициативи по места са извършени анализи на факторите на риска за възникване на хронични незаразни болести

(тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност), а също и анализи от проведени измервания на количеството на въглероден окис в издишан въздух; тегло; ръст; кръвна захар и други. Общо през годината са проведени 35 проучвания с 4454 обхванати лица и в двете възрастови групи.

През отчетната година, въз основа на подадените от медицинските специалисти от здравните кабинети обобщени данни от профилактичните прегледи (извършени от ОПЛ), са изготвени и анализи за здравословното състояние на децата и учениците през учебната 2022/2023 г. Същите са предоставени на МЗ и областните администрации за информирание и предприемане на съответни мерки.

Извършен е и преглед на националната правна уредба на дейностите по промоция на здравето и превенция и контрол на рисковите поведенчески фактори за развитие на ХНБ, както и информираността за профилактичните услуги, предлагани на пълнолетното население по линия на ОПЛ.

5. ФИНАНСОВИ РЕСУРСИ ПО ПРОГРАМАТА

Програмата се финансира от Републиканския бюджет. Разходването на средствата се планира всяка година, като през **2022 г.**, за дейности по програмата, са предоставени **190 000 лв.**

На основание чл. 25, ал. 4 от Закона за администрацията и чл. 5, т. 3 от Устройствения правилник на Министерство на здравеопазването и във връзка с изпълнението на дейностите за 2022 г. по Националната програма за превенция на хроничните незаразни болести 2021-2025 г., приета с Решение № 552/28.07.2021 г. на Министерски съвет, средствата са изразходвани, както следва:

За дейности по раздел I. *«Управление и координиране на дейностите по Програмата»* и раздел II. *«Реализиране на дейности, насочени към намаляване на факторите на риска, водещи до ХНБ»* от Работната програма, Приложение №1 от НПХНБ 2021-2025 г. (провеждане на национални работни срещи и семинари; дейности за повишаване на капацитета на медицинските и немедицинските специалисти и партньори по програмата; провеждане на образователно-информационни кампании по проблемите на 4-те рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба с алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност; изготвяне, отпечатване и разпространение на здравнообразователни материали и др.) от регионалните здравни инспекции и Националния център по

обществено здраве и анализи са изразходвани общо **54 000 лв.** (Заповед РД-01-247 и Заповед РД-01-248/15.06.2022).

За дейности по раздел III. *«Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на водещите ХНБ».*

1. Провеждане на дейности, насочени към ранното откриване на онкологични заболявания за:

- *Рак на гърдата, рак на маточната шийка и рак на дебелото и правото черво* – за дейности по т. 2.1., т. 2.2. и т. 2.3. и
- *Организиране и провеждане на кампании, насочени към здравнонеосигурени жени с фамилен анамнез за рак на гърдата; полово активни жени за необходимостта от ежегоден гинекологичен преглед с цитонамазка от специалист и лица с фамилен колоректален карцином и провеждане на хемокулт тест при лица над 50 години* – дейности по т. 2.1.6., т. 2.2.5., т. 2.3.4. от Раздел III на Работната програма.

За посочените дейности е утвърдена и предоставена сума **54 000 лв.** на РЗИ – Кърджали (Заповед РД-01-264/17.06.2022).

2. Провеждане на дейности за ранно откриване на сърдечни заболявания

Със Заповед №РД-01-263/17.06.2022 се възлага на **РЗИ-Пловдив**

- Реализиране на дейности, насочени към ранно откриване на сърдечни заболявания, с обхващане на лица над 18 г. от рискови групи със скринингови прегледи (дейност по т. 1.1.2);
- Насочване на лицата с висок риск към специалист кардиолог за допълнителни консултации и изследвания (дейност по т.1.1.5.);
- Провеждане на скринингови кампании за сърдечносъдови заболявания сред групи от здравото население (дейност по т.1.1.7. раздел III от Работната програма). За финансово обезпечаване на разходите по посочените дейности е утвърдена сума **34 000 лв.**

3. Здравнообразователни мероприятия на регионално ниво за диабет тип 2

Организиране и провеждане на национални информационни скринингови кампании за повишаване на нивото на информираност, обучение и включване на населението в дейности по програмата - сред групи от здравото население и за ограничаване на

предразполагащите рискови за здравето фактори – тютюнопушене, злоупотреба на алкохол, нездравословно хранене и ниска физическа активност, съгласно Раздел III, т. 3.3 и т. 3. 4. с утвърдена план-сметка **48 000 лв.** и възложено за реализация на всички регионални здравни инспекции.

6. ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ТЯХНОТО ПРЕОДОЛЯВАНЕ

***ОСНОВНИТЕ ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА
СА ПОСОЧЕНИ В ОТЧЕТНИТЕ ДОКЛАДИ ЗА 2022 ГОДИНА НА РЕГИОНАЛНИТЕ ЗДРАВНИ
ИНСПЕКЦИИ:***

- Световната пандемия от *COVID-19* се отрази върху всички сектори на Програмата и дейността на РЗИ беше сериозно повлияна от извънредната епидемична обстановка за три поредни години. През 2022 година с отпадане на противоепидемичните мерки отпадна и реорганизацията на структурите на отдели/дирекции ПБПЗ с приоритет на противоепидемичните дейности. Възобновено беше планирането и изпълнението на дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите
- Остава недостатъчен кадровият потенциал на всички нива (МЗ, РЗИ, НЦОЗА) - не са включени достатъчно експерти, които да съдействат за управлението, координацията и реализирането на програмата; човешките ресурси в РЗИ за изпълнение на дейностите по промоция на здраве и профилактика на болестите са силно ограничени.
- Липсва интерес за заемане на позиции, свързани с промоцията на здраве и превенцията на болестите, в РЗИ и НЦОЗА, и има текучество на кадри, поради ниското заплащане.
- Недостатъчно сътрудничество между МЗ и други ведомства по проблемите на програмата, отразяващо принципа „Здраве във всички политики“.
- Постоянен е проблемът с финансирането на дейностите по Програмата – финансира се малка част от заложените по програмата дейности и обичайно в последните месеци на годината; поради тази ограниченост, липсва възможност за закупуване на дълготрайни материални активи, с цел въвеждане на нови съвременни подходи и методи, насочени към промоцията на здраве и превенцията на ХНБ – напр. срещи с популярни личности, създаване и режисура на филми със здравна тематика,

самостоятелно организиране на празници и други масови изяви за населението, обучение на терен със специалисти по програмата.

- Липсват актуални образователни и информационни печатни материали, документални филми, аудио и видеоклипове, учебни помагала, интернет банери, компютърни игри, дискове с информационни и образователни материали и др., предназначени за различни целеви групи.
- Необходимо е още повече гласност и активно участие в националните и електронните медии на *водещи специалисти по програмата* за профилактика и превенция на основните рискови фактори, причина за основни хронични незаразни заболявания - артериална хипертония, ИБС, МСБ, злокачествени заболявания, ХОББ, захарен диабет, с цел утвърждаване на здравословен начин на живот

Осигуреното финансиране на дейности по НППХНБ, макар и недостатъчно и не навреме получено, направи възможно провеждането на устойчиви и ефективни инициативи сред населението

Проблемите, свързани с дейността на Консултативните кабинети за отказване от тютюнопушенето (ККОТ), остават и през 2022 г.

- *Недостатъчен кадрови потенциал* (В 2 РЗИ ККОТ не функционира, поради липса на кадри, в останалите РЗИ консултантите са психолози, но където няма, тази дейност се извършва от еколози, биолози, педагог и инспектори; само в 3 РЗИ разполагат с лекари-консултанти).
- *Недостатъчна квалификация* на специалистите, работещи в ККОТ.
- *Липсват самостоятелни помещения, обособени за извършване на специфичната дейност на ККОТ в по-голямата част от РЗИ.*
- Все още е *недостатъчна информираността* на населението за ККОТ, неговите функции, цели и метод на работа.

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТИТЕ ПО ПРОГРАМАТА

- Адекватно, своевременно и в пълен обем *финансиране* на дейностите по програмата. Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата.
- *Ефективно управление* на програмата чрез регулярни срещи на Националния програмен съвет и на Областните програмни съвети.

- Широко обсъждане при планирането на дейности.
- Изграждане на *ефективни механизми за мониторинг и оценка* на Програмата.
- Регламентиране на финансирането на дълготрайни активи, свързани с дейностите по програмата.
- *Политика за адекватно заплащане на труда* на работещите в РЗИ, НЦОЗА и другите национални центрове към МЗ.
- Идентификация и въвеждане в МЗ/РЗИ/НЗОК/ОПЛ на индикатори за оценка на риска, в т.ч. адекватни индикатори и критерии за оценка и мониторинг на кърменето, храненето и хранителния статус на различни групи от населението.
- *Повишаване на капацитета* на медицинските и немедицинските специалисти, ангажирани с реализирането на дейностите по програмата.
- Създаване на *интернет платформа* на програмата за повишаване нивото на информираност на населението и обмен на информация за дейностите, реализирани в различните региони на страната, като се използват официалните сайтове на МЗ, НЦОЗА и РЗИ.

Предложения за подобряване на дейността на ККОТ

- Рекламирање на местно и национално ниво на дейността на ККОТ чрез средствата за масова информация и интернет сайтове. Изготвяне на рекламни печатни материали и тяхното разпространение сред населението.
- Изготвяне от специалисти на НЦОЗА на здравнообразователни материали, в помощ на консултантите от ККОТ и предназначени за отказващи се пушачи.
- Повишаване на квалификацията на служителите, работещи в ККОТ, чрез ежегодни обучения в НЦОЗА за придобиване на нови знания и информация, и практически умения в посочената област.
- Възстановяване на национално ниво на успешно провежданата и резултатна кампания с конкурсен характер за отказване от тютюнопушене „Спри и спечели“.
- По възможност обособяване на самостоятелни помещения за ККОТ в РЗИ.
- Осигуряване на калибриране на апаратите “Smokerlyzer” (за измерване на въглероден монооксид в издишания въздух и въглексихемоглобин в кръвта).
- Закупуване на портативни спирометри (за измерване на белодробен обем), с цел скрининг при пушачи и демонстриране на негативното влияние върху дихателната система – за използване в кабинета или в акции/ кампании сред гражданите.